Aarhat Publication & Aarhat Journal's

ELECTRONIC INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (EIIRJ)

Peer Reviewed Interdisciplinary Research Journal

ISSN- 2277-8721

Online and Print Journal

Impact Factor: 5.20 (EduIndex)

UGC Approved Journal No - 48833

Vol VII Issue No II

(Mar – April 2018)

Chief –Editor

Mr.Amol Ubale

बालकामगारांच्या कायद्यांचा अभ्यास

प्रा. कन्नाडे ममता कार्तिक

राजर्षी छत्रपती शाहू कॉलेज, कदमवाडी रोड, कोल्हापूर ४१६ ००३

प्रस्तावना

सर्वसामान्यपणे १४ वर्षापेक्षा कमी वयाची मुले ही बालक या संज्ञेस पात्र ठरतात. पंडित नेहरूनी देशाचे भावी आधारस्तंभ म्हणून बालकांचे महत्व अचूक ओळखले होते. बालपण प्रत्येक व्यक्तीच्या जीवनातील अनमोल देणगी आहे. बालपण म्हणजे व्यक्तीच्या जीवनातील सोनेरीच दिवस असतात. पण असा हा काळ सुखाचा लाभणे हे देखील नशीबात असावे लागते, कारण जेव्हा आपण घराबाहेर पडून समाजात वावरतो तेव्हा अनेक ठिकाणी लहान मुले काम असताना आपणास दिसतात. या शोधनिबंधामध्ये भारतीय राज्यघटनेतील बालमजुरीसबंधी असलेल्या तरतुदी, बालकामगारांच्या संदर्भात उपलब्ध असलेले कायदंयाचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

भारतीय राज्यघटनेतील बालमजुरीसंबधी तरतूदी :

भारतीय राज्यघटनेमधील मूलभूत हक्क आणि राज्याची मार्गदर्शक तत्वे यातून बालकांच्या हक्कांना कायदेशीर पाठिंबा मिळालेला आहे. या राज्यघटनेतील तत्वे सर्व नागरिकांना तसेच व्यक्तींना लागू असल्यामुळे सर्व मुलांनाही ती लागू आहेत असे मानले पाहिजे. घटनेतील मूलभूत हक्कांची कायदेशीर अंमलबजावणी होऊ शकते. पण राज्याच्या मार्गदर्शक तत्वांचे तसे नाही. घटनेतील कलम ३७ नुसार ही मार्गदर्शक तत्वे देशाच्या शासनासाठी मूलभूत समजलेली असून या तत्वांचा आधार घेऊन कायदे करण्याची जबाबदारी शासनावर ठेवलेली आहे.

घटनेतील बालमजुरीसबंधी महत्वाची कलमे खालीलप्रमाणे आहेत:

भारतीय राज्यघटनेने मुलांना त्यांचे अधिकार अबाधित ठेवण्यासाठी **कलम १४** मध्ये तरतुद केली आहे. यामध्ये असे स्पष्ट केले की, कायद्यासमोर सर्व समान आहेत व कायद्याने सर्वांना समान संरक्षण मिळते.

कलम १५— कोणत्याही प्रकारचा कोणामध्येही भेदभाव करता येणार नाही.

कलम २१ अ — कलम २१ अ नुसार शिक्षण हा ६ ते १४ वयोगटातील प्रत्येक मुलाचा मुलभूत अधिकार आहे.

कलम २४ — चौदा वर्ष वयाखालील कोणत्यास बालकास, कोणत्याही कारखान्यात किंवा खाणीत काम करण्यासाठी नोकरीत ठेवले जाणार नाही अथवा कोणत्याही धोक्याच्या कामावर त्यास लावले जाणार नाही.

कलम २३— शोषणाविरूध्द अधिकार

कलम ४५— राज्य सर्व बालकांसाठी त्यांच्या वयाची सहा वर्ष पूर्ण होईपर्यत, प्रारंभिक बाल्यावस्थेतील देखभाल आणि शिक्षण यांची तरतूद करण्याकरिता प्रयत्न करील (म्हणजेच ०—६ वर्षाखालील सर्व मुलांना सक्तीचे मोफत शिक्षण मिळाले पाहिजे.)

कलम ३९ ई नुसार — कोवळया वयाच्या मुलांचा गैरवापर केला जाऊ नये आणि त्यांचे वय लक्षात घेऊन त्यांच्या क्षमतेला झेपणार नाही अशा ठिकाणी त्यांना काम करण्याची सक्ती करू नये.

कलम ३१ फ— मुलांची सुदृढ निरोगी वाढ होण्यासाठी त्यांना पोषक वातावरणात आपला विकास करण्याची संधी

बालकामगारांच्या कायद्यांचा अभ्यास

प्रा. कन्नाडे ममता कार्तिक

राजर्षी छत्रपती शाहू कॉलेज, कदमवाडी रोड, कोल्हापूर ४१६ ००३

प्रस्तावना

सर्वसामान्यपणे १४ वर्षापेक्षा कमी वयाची मुले ही बालक या संज्ञेस पात्र ठरतात. पंडित नेहरूनी देशाचे भावी आधारस्तंभ म्हणून बालकांचे महत्व अचूक ओळखले होते. बालपण प्रत्येक व्यक्तीच्या जीवनातील अनमोल देणगी आहे. बालपण म्हणजे व्यक्तीच्या जीवनातील सोनेरीच दिवस असतात. पण असा हा काळ सुखाचा लाभणे हे देखील नशीबात असावे लागते, कारण जेव्हा आपण घराबाहेर पडून समाजात वावरतो तेव्हा अनेक ठिकाणी लहान मुले काम असताना आपणास दिसतात. या शोधनिबंधामध्ये भारतीय राज्यघटनेतील बालमजुरीसबंधी असलेल्या तरतुदी, बालकामगारांच्या संदर्भात उपलब्ध असलेले कायदंयाचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

भारतीय राज्यघटनेतील बालमजुरीसंबधी तरतूदी :

भारतीय राज्यघटनेमधील मूलभूत हक्क आणि राज्याची मार्गदर्शक तत्वे यातून बालकांच्या हक्कांना कायदेशीर पाठिंबा मिळालेला आहे. या राज्यघटनेतील तत्वे सर्व नागरिकांना तसेच व्यक्तींना लागू असल्यामुळे सर्व मुलांनाही ती लागू आहेत असे मानले पाहिजे. घटनेतील मूलभूत हक्कांची कायदेशीर अंमलबजावणी होऊ शकते. पण राज्याच्या मार्गदर्शक तत्वांचे तसे नाही. घटनेतील कलम ३७ नुसार ही मार्गदर्शक तत्वे देशाच्या शासनासाठी मूलभूत समजलेली असून या तत्वांचा आधार घेऊन कायदे करण्याची जबाबदारी शासनावर ठेवलेली आहे.

घटनेतील बालमजुरीसबंधी महत्वाची कलमे खालीलप्रमाणे आहेत:

भारतीय राज्यघटनेने मुलांना त्यांचे अधिकार अबाधित ठेवण्यासाठी **कलम १४** मध्ये तरतुद केली आहे. यामध्ये असे स्पष्ट केले की, कायद्यासमोर सर्व समान आहेत व कायद्याने सर्वांना समान संरक्षण मिळते.

कलम १५– कोणत्याही प्रकारचा कोणामध्येही भेदभाव करता येणार नाही.

कलम २१ अ – कलम २१ अ नुसार शिक्षण हा ६ ते १४ वयोगटातील प्रत्येक मुलाचा मुलभूत अधिकार आहे.

कलम २४ – चौदा वर्ष वयाखालील कोणत्यास बालकास, कोणत्याही कारखान्यात किंवा खाणीत काम करण्यासाठी नोकरीत ठेवले जाणार नाही अथवा कोणत्याही धोक्याच्या कामावर त्यास लावले जाणार नाही.

कलम २३– शोषणाविरूध्द अधिकार

कलम ४५– राज्य सर्व बालकांसाठी त्यांच्या वयाची सहा वर्ष पूर्ण होईपर्यत, प्रारंभिक बाल्यावस्थेतील देखभाल आणि शिक्षण यांची तरतूद करण्याकरिता प्रयत्न करील (म्हणजेच ०–६ वर्षाखालील सर्व मुलांना सक्तीचे मोफत शिक्षण मिळाले पाहिजे.)

कलम ३९ ई नुसार – कोवळया वयाच्या मुलांचा गैरवापर केला जाऊ नये आणि त्यांचे वय लक्षात घेऊन त्यांच्या क्षमतेला झेपणार नाही अशा ठिकाणी त्यांना काम करण्याची सक्ती करू नये.

कलम ३१ फ– मुलांची सुदृढ निरोगी वाढ होण्यासाठी त्यांना पोषक वातावरणात आपला विकास करण्याची संधी